

TSE-dávdda dagaheaddji dahje rievdan prionat, jus ealli lea ožžon TSE-njoammuma. Dáid godđosiid galgá Eurohpá parlameantta áсахusa 1774/2002 (oalgebuvttaásahus) mielde giedahallat 1. luohká oalgebuvttan. Buot ahkásaš sávzzaid dávdi ja gahperus (ileum) ja badjel 12 mánu ahkásaš sávzzaid gállu, vuoignášat ja čalmmit, šlincit (tonsillat) sihke čielgeađa leat sierra meroštallojuvvon riskaávdnasat dahjege 1. luohká oalgebuktagat. Riskaávdnasa galgá čuohppat eret njuovvama oktavuodas ja galgá dolvojuvvot 1. luohká oalgebuktagiid giedahallanlágádussii jávkadeami várás. Lágádus lea Honkajokis. Badjel 12 mánu ahkásaš sávzzaid čielgeaddama oažžu váldit eret maiddá čuohpahagas, jus čuohpahagas lea dása gáibiduvvon dohkkeheapmi. Čielgeaddama galgá duššadit ovdelis máinnašuvvon lágádusas.

Go sávzzat njuovvot njuovahagas, de čohkkejit oalgebuktagiid jávkadeami várás dohkkehuvvon lágádussii. Virgeoapmahaš bearráigeahččá doaimma. Go sávzzat njuovvot iežas atnui ruovttus, de bierggu ii oaččo doaimmahit almmolaš atnui vuovdinláhkai dahje muđuid luobaheami várás. Ruoktonjuovvamis bohtán oalgebuktagiid lea oppa riikkas lohpi jávkadit álgovuodđodálus hávdádeamiin, jus biraseiseválddit addet dasa lobi. Oalgebuktagiid hávdádeamis galgá dan lassin dahkat almmuhusa gieldda šibitdoaktárii. Oalgebuktagiid sáhtá doaimmahit maiddá dohkkehuvvon ruskabáikái. Doalus jápmán ja goddojun elliid oažžu boaitobáikkiin jávkadit hávdádeamiin.

Sávzzaid njuovvan lea hygieniijalaččat dárkkes doaimma. Sávzzanáhkki nuoskkida bierggu, jus njuovvan ii dáhpáhuva hugieniijalaččat. Sávzzanáhkki mielde bohtán muhkki ja eanaávnas sáhtá fievrasi birgui sihke nuoskkidit bierggu dakkár mikrobain, mat dahket borramušmirkkohusa. Lassin vara luotima, čoliid ja orgánaid luvvema oktavuodas rohpa sáhtá nuoskut. Jus njuovvamii geavahuvvon latnja ii leat áššálaččat huksejuvvon ja rustejuvvon, de sáhtá biergu nuoskut maiddá lanjain iige árabut máinnašuvvon njuovvamii gullelaš doaimmaid sáhte čadahit hygieniijalaččat. Rohpaid áššáigullelaš galmmiheapmi ja hygieniijalaš giedahallan njoazida bierggu billašuvvama ja nuoskuma. Áššáigullelaš njuovvan- ja galmmihanlanjaid huksen guđege álgobuvttadandállui livččii vealtameahtun, vai njuovvama ja bierggu giedahallama livččii vejolaš čadahit dorvvolaččat. Lassin doalus galggašedje leat albmalágan bierggu vurken- ja vuovdinsajit.

Biergobearráigeahču dárkkuhus lea eastidit dakkár bierggu mannama borramušgálvun, mii ii leat heivvolaš olbmo biepmun. Sávzza rohpa dahje rohpa osiid álmolaš hilgunsivat njuovahagas leat girjjálašvuoda mielde geahpes- dahje geahpescuozza vuolšumat, garra ruoidnan, siedjabuhkkosat, feber ja varramirkkohus sihke čoallevuolšumat. Dat leat dávjá mikrobanjoammumiid bokte bohtán dávdat sávzzain. Maiddá olbmo dávdadahkkit sáhttet gártat sávzza birgui ieš eallis sihke birrasis eahpehygieniijalaš njuovvama oktavuodas, dego E. Coli 0157 dahjega EHEC-baktera. Sávzza luhtehaččain earret eará vuovvasmáhttu dihtto maiddá Suomas.

Sávzzat dálkkojuvvojit daid eallináigge, nuba daid biergu sáhtá sisttisdoallat olbmo dearvvašvuhtii ja birrasii vahátlaš bázahusaid. Áššáigullelaš dieđučoaggimiin ja fáruhusáiggiid čuovvumiin sáhtá geahpedit mearkkašahhti láhkai dálkasiin bohtán riskkaid.

Biergobearráigeahčus dárkkistit maiddá áššegirjiid ja dieđuid, mat laktásit sávzzaide. Dain bohtet ovdan dálkkodeamit ja buozalmasvuodát.

2. Elliid buresbirgejuvvojit

Njuovvan galgá dáhpáhuvvat elliidsuodjaleami dáfus riekta ja njuolggadusaid mielde. Lappis leanaráđdehusa mearredan šibitdoaktárat bearráigeahččet bohccuid njuovvama njuovahagain ja

gárddiin. Elliid buresbirgejumi bearráigeahču iešguđege doalus livččii váigat ollašuttit bearráigeahču várás oaivvilduvvon resurssaid dihte. Leanarádđehusas ožžojuvvon dieđu mielde beroštupmi oskku mielde oaivvilduvvon njuovvanvuohkái lea lassánan. Oskku sivaid geažil sáhttit meannudit njuovvanvuogi, mas nohkaheami oktavuodas luitojuvvo varra. Elliidsuodjalanlága (247/1996) ja ása husa (396/1996) mielde dán láhkai oažžu njuovvat ealli dušše njuovahagas dahje njuovvanbáikkis dalle go dárkkistusšibitdoavttir lea mielde.

3. Statistihkkadieđut

Evira statistihkaid mielde jagi 2007 Suomas ledje 119 252 sávzza ja sávzadoalut ledje 1 885. Sávzzaid njuovvamii leat dohkkehuvvon Suomas 51 njuovahaga, main 7 leat Oulu dahje Lappi leanain. Eana- ja meahccedoallooministeriija statistihkkaguovddáža mielde jagi 2007 Suomas njuovve 34 620 sávzza ja lábbá. Sávzza ja lábbá bierggu buvttadedje 676 000 kilo. Sávzadoalu hárbjehit oppa riikkas ja Lappi BE-guovddáža guovllus ledje 15,1 % oppa riikka sávzapopulašuvnnas dahjege stuorámuš oassi das. Čuovvovaččat eanemus sávzzat leat Álanddas sihke Suoma oarjemátta rittus, goappáge báikkis 8,8 %.

Suopma evttohii ággan bohccuide guoskevaš spiehkastaga olis, ahte bohccobierggu buvttadit sullii 2-2,5 miljon kilo jahkásaččat. Suomas njuovvet sullii 100 000 bohcco, main 80 000 bohcco njuovvojit dohkkehuvvon EU-njuovahagain. Buvttadeaddjit njuovvet iežas atnui sullii 11 000 bohcco. Spiehkastatalmmuhusa vuollásažžan gullet dien mielde jahkásaččat dušše 9 000 bohcco, mii lea vuollel logi proseantta buot bohccuin Bálgosiid ovtastusa árvvoštallama mielde. Dát bohccot njuovvojit ja daid biergu vuvdo álgobuvttadanbáikkis dahje báikkis, gos boazu lea njuovvojuvvon njuolga oastái almmá šibitdoaktára biergobearráigeahču.

Sávzzabierggu njuolggovuovdin dálá lánkaásaheami mielde

Jus buvttadeaddji áigu vuovdit sávzzabierggu njuolga oastái, lánkaásaheapmi gáibida, ahte njuovvama ja biergogiedahallama várás doalus lea dohkkehuvvon smávvanjuovahat ja – biergočuohpahat, lassin bierggu vuovdima várás galgá leat dohkkehuvvon borramušgalvolatnja /-lanjat. Smávvanjuovahagas biergobearráigeahču dahká gieldda virgešibitdoavttir, guhte merke dohkkehuvvon bierggu dearvvašvuhtamearkkain. Njuovvama ja bierggu giedahallama sáhtta dahkat eará sajisge, muhto dalle bierggu fievrredeapmi galgá dáhpáhuvvat gáibádusaid mielde. Doibmi galgá sihkarastit, ahte eallit njuovvojit ealliidsuodjalanásahusaid mielde, biergu sihke eará borramušgálvun geavahuvvon rohpa oasit ja oalgebuktagat giedahallojuvvojit doarvái hygieniijalaččat ja ahte dilit dávistit lánkaásaheami gáibádusaid. Lassin doallu galgá sihkarastit, ahte ealli ja buktagiid vuohhtin ollašuvvá sihke oastái addojuvvon diehtu borramušgálvvus lea áššálaš. Jus doalus lea borramušgálvolanjadahkan dohkkehuvvon bođugávpi, muhto ii leat dohkkehuvvon smávvanjuovahat, ealliid galgá doalvut eará sádjai njuovvamii dohkkehuvvon njuovahakkii. Go njuovvojuvvon ealliid biergu fievrreduvvo ruovttoluotta dollui bođugávpi, galgá dat dáhpáhuvvat gáibádusaid mielde.

Boazonjuovahagaid atnin sávzzaid njuovvamii

Sávzzaid njuovvanbáikkiid ovddideami vejolašvuodaid galggašii čielggadit sierra boazodoalloguovllus ja guovllus, gos lea juo doaimmi EU:as dohkkehuvvon boazonjuovahat. Lappi leanarádđehusa dieđuid mielde Lappi leana guovllus leat 19 boazonjuovahaga. Det heivejit gáhttoráti allodaga ja rusttegiid beales sávzza njuovvamii. Daid livčče vejolaš dohkkehut lasi sávzzaid smávvanjuovahakkan, jus váldá vuhtii sávzza njuovvamis boahán oalgebuktagiid ja daid

jávkadeapmái gullelaš áššiid. Ovdamearkkadihte galbmakontaidnára dárbbasivččii sierra riskamateriála čoaggimii ja fievrredeapmái Honkajokii. Lassin rusttegiin galggašii váldit vuhtii sávzzaid seailuheapmái dárbbaslaš návehiid, jus sávzzat gártet vuordit nuovvama ija badjel hiŋgaliin.

Bohccuid njuovvansesonka lea čakčat ja eará oasi jagis njuovahagat leat váilelaš anus. Sávzzain fas njuovvansesonka lea eanemus giđđat. Dan láhkai livččii vejolaš ovddidit báikegoddái boazodoalu dievasmahtti smávvalunddot bierggu nállašuhthinindustriija maiddái sávzzabierggus. Bálgosiid ovtastumi dagahan Boazonjuovahagaid dálloalločielggadeami mielde loahpparaportta 2009 mielde guovtti boazonjuovahagas, maid bálgosat oamastit, njuvve smávva meriid sávzzaid boazodoallojagiid 2006-2008 áigge. Sávzzaid njuovvan lokte njuovahaga geavahandási ja njeaidá rohppaguovdasaš goluid.

Sávzzaid ruoktonjuovvan ja dárkkiskeahtes bierggu njuolggovuovdin gáibidivččii doalus investeremiid nohkahan- ja varaluoitinsajiide, sajiide rohpa giehtadallamii, bierggu galmmihanbiergasiidda sihke báhken- ja galbmaseailluhansajiide. Gielladaš borramušgálvobearráigeahču bargomearri lassánivččii, go guđege doalu várás fertešii dahkat sierra virgeopmahašfitnamiid sihke ealiidsuodjaleami ja borramušgálvodorvvolašvuoda dihtii.

Lappi leanaráđđehusa mielde Lappis doibmet čuovvovaš savzanjuovahagat:

Giemas Veljekset Rönkä Oy, gos njuvvet sullii 5000 sávzza jagis.

Giellada dohkkehan smávvanjuovahagat, mat doibmet boazonjuovahagaid oktavuodas. leat Sallas, Giemajávrris sihke Soadegilis. Dáin njuvvet boazonjuovahaga linjáš vuolled 12 mánu ahkásaš sávzzaid. Njuovvamii geavahit seamma linjá go bohccuide, muhto sierra beivviin Árvvoštallama mielde dáid guđege njuovahagas njuvvet 100-1000 sávzza jagis. Roavvenjárdggas lea okta smávvanjuovahat, Lapin Kaamosliha Oy, gos njuvvet muhtun logiid sávzzaid jagis. Oulu leanas doibmet Pudasjärvi smávvanjuovahat, Kylmänen Food Oy, gos njuvvet sávzzaid seamma njuovvanlinjás go bohccuid.

Eará sávzzaid biergobearráigeahčus luohpamii gullelaš áššit

Sávzzaid biergobearráigeahčus luohpan galggašii buhtejuvvot vuogádagain, mas sávzodoalu eaiggádis livččii vejolašvuolta luohtehahtti ja čađačuovgi vugiin iežas bearráigeahču ja buorre doaibmadábiid vugiin hálddašit sávzza bierggu buvttadeapmái gullelaš dearvvašvuhtii guoskevaš uhkiid ja elliid buresbirgejumi sihke gohcit daid. Skuvlejumiin son galggašii juksat njuovvandáiddu, doarvái buorre biergobearráigeahču áššedovdamuša ja riskkaid hálddašeami. Sávzodoalus buvttaduvvon bierggu dorvvolašvuolta galggašii deavdit buot olbmo borramuššii ášahuvvon dearvvašvuodalaš gáibádusaid iige dat oáččošii dahkat uhki elliiddávddaid leavvamii olbmui dahje eará elliide.

Sávzodoalu eaiggát doaimmašii njuolga kundára doaibmagohččumis ja doaimma muddešii ekonomalš boadus. Jearaldat ja fállan deaivvadeaiggašii njuolga ja kundáris livččii vejolašvuolta váidalit njuolga buvttadeadjái kvalitehtafeaillain, maid lea áican. Varas biergu billašuvvá álket ja dat sáhtta sisttisoallat dearvvašvuodalaš riskkaid, maid ii sáhte olggoainnu mielde áicat. Ealli elliid ja dain ožžojuvvon bierggu dárkkisteapmi sihke njuovvan galgá dáhphuvvat áššálaččat. Ovddasvástádus njuovvamis ja elliid buresbirgejumis, elliid heivvolašvuodas njuovvamii olbmo biebmun sihke borramušgálvvu dorvvolašvuodas lea dálá lálkaásaheami mielde doaibmis alddis.

Ijohkaleagi sávvadoalliid adreassas oaivvilduvvon sávzzabierggu njuolggovuovdimiin váldošii eret virgeoapmahačča geatnegasvuohta dárkkistit doaimma, elliid sihke buktagiid ja dohkkehit borramušgálvolanjadaga.